

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA I.

Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-2009-0041 pályázati projekt keretében
Tartalomfejlesztés az ELTE TáTK Közgazdaságtudományi Tanszékén
az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék
az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
és a Balassi Kiadó
közreműködésével

Készítette: Szántó Zoltán

Szakmai felelős: Szántó Zoltán

2010. június



GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA I.

5. hét

Gazdasági rendszerek szociológiája Gazdasági elmaradottság, gazdasági fejlődés, gazdasági stagnálás

Szántó Zoltán

Alexander Gerschenkron: A gazdasági elmaradottság – történelmi távlatból

Alexander Gerschenkron (1904–1978)

- A gazdasági fejlődés nem írható le egyetlen sémával
– az elmaradott országok fejlődésének útját nem a fejlett országok történelme jelöli ki
- A fejlődésnek (iparosításnak) nemcsak a fejlődés ütemét tekintve léteznek alternatív mintái
– eltérő intézményes eszközök alkalmazása
– különböző ideológia/intellektuális légkör
- Elmaradott országok: jelen és kívánt állapot között feszültség – bizonyos akadályokat tudatos beavatkozások útján lehet elhárítani



- Gyors fejlődés biztosításának eszköze a technikai kölcsönzés (utánzás: robbanásszerű fejlődés, a legmodernebb technológiák átvétele), amit korlátoz a munkaerőpiaci helyzet
- Intézményes eszközök igénybevétele
- Iparosítás ideológiái – azért szükségesek, mert a technikai fejlődés önmagában nem elég kihívás ahhoz, hogy beinduljon a modernizáció (Toynbee: kihívás-válasz)
- Az intézményi beavatkozások mértékét az elmaradottság szintje határozza meg

Az iparosítás intézményei

1. Relatív elmaradott országok

- iparosítás mozgatórugói a bankok
 - Franciaország: Crédit Mobilier
 - Pereire fivérek új típusú bankja: kombinálta a kereskedelmi és beruházási bank modellt (pl. vasútépítések támogatása), a régi vagyon képviselői átvették az új bankrendszert
 - Németország: nincs szervezeti újítás, de a hosszú távú folyószámlahiteleknek nagy szerepe van az iparvállalatok létrehozásában, szoros bank–ipar kapcsolatok (kezdetben erős banki befolyás, a fejlődéssel az ipar önállósodik)



Bankok szerepvállalására szükség van kevés/diffúz tőke, bizalmatlanság, kevés vállalkozói szellem, méretnövekedés kényszere

A megkésett iparosítás nemcsak a bankrendszer dominanciáját hozza, hanem relatív technikai előnyt is

2. Erősen elmaradott országok – iparosítás hajtómotorja az állam

- Oroszország: kevés tőke, nincs hatékony bankrendszer, alacsony üzleti morál és korrupció, nincsen szabad munkaerő (jobbágyfelszabadítás 1861-ben)

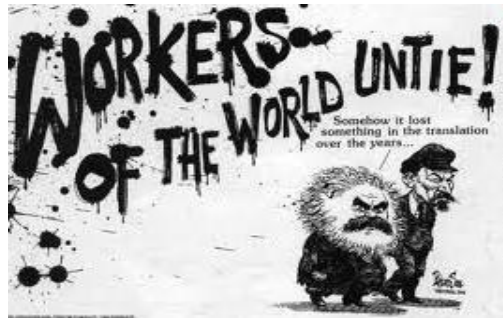
Az állam háborús érdekből vállalja fel a mozgató intézmény szerepét: szűkös erőforrások pótlása (megrendelés, beruházás), jogi/adminisztratív keretek megteremtése (jobbágyfelszabadítás, adórendszer átszervezése)

Hatékonyabb, csak néhány iparágra összpontosít (nehézipar, gépipar)

A kezdeti feltételek mellett lehetetlen a bankok szerepvállalása, csak a 20. század elején jelenik meg a német banktípus, amikor már az állam eléggé csökkentette az elmaradottságot

Az iparosítás ideológiai környezete

- A korai kapitalizmus nem a liberalizmus légkörében fejlődik: elmaradott országokban többre van szükség a racionális érveknél (profitmaximalizálás) – aranykor ígérete
- Franciaország: saint-simoniánus szocializmus (pozitívista, kvázi-vallásos buzgalom)
- Németország: nemzeti egység és iparosodás összekapcsolása
- Oroszország: radikális marxizmus
- Az ideológiai keret összefügg a fejlődési modellekkel: minél nagyobb az elmaradottság, annál radikálisabb ideológiát követel
- A szovjet diktatúra létrejöttéért az elkésett ipari forradalom (is) felelős
- Minél elmaradottabb az iparosítás előtt álló ország intézményrendszere, annál erősebb beavatkozásra van szükség
- Eltérő modellek, amelyek nem csak fázisaikban térnek el egymástól (és a fejlett országoktól)



Joseph A. Schumpeter: A gazdasági fejlődés alapjelensége

- Joseph A. Schumpeter (1883–1950)
- Gazdasági fejlődés: olyan gazdasági változás amit a magára hagyott, külső hatásoktól mentes gazdaság hoz létre
- Az adottságok változása, a körfolyamatok, az egyensúly felé tartó tendenciák nem fejlődés
- Fejlődés: a gazdasági folyamat pályájának spontán/lökésszerű megváltozása, olyan egyensúlyzavar, ami az egyensúlyi helyzet végérvényes megváltozásához vezet
- Az egyensúlyzavar nem a fogyasztói szükségletek szférájában jön létre, hanem a termelés hozza létre
 - az innováció nem úgy megy végbe, hogy a megváltozott fogyasztói szükségletek miatt átalakítják az egész termelőapparátust, hanem a termelő az, aki „ráneveli” a fogyasztókat az új szükségletekre
- Termelés: meglévő dolgok/erők kombinációja
- A kombináció megváltozhat kis lépésekben/folyamatos alkalmazkodással – ez nem fejlődés
- Gazdasági fejlődés: új kombináció hirtelen/lökésszerű megvalósulása



Az új kombináció megvalósulásának lehetőségei

- új javak/azok új minőségének előállítása
- iparágban ismeretlen termelési mód bevezetése (nem feltételez új tudományos felfedezést, lehet kereskedelmi újítás is)
- új piac megnyitása
- nyersanyagok/félkész áruk új forrásának meghódítása
- új szervezeti forma létrehozása/régi megszüntetése

- A kombinációkat megvalósíthatják azok, akik a régieket is uralták, de általában új vállalkozásokban testesülnek meg, amelyek a régiek mellé lépnek, kiszorítják azokat
- Lényeges a folytonosságihiány: ez magyarázza a vállalkozások felemelkedését/deklasszálódását
- Új kombináció: termelőeszközök újfajta alkalmazása – vállalkozás
- Vállalkozó: aki az új kombinációt megvalósítja
 - bármely gazdasági alany, akinek a funkciója az új kombinációk létrehozása
 - lehet akár a menedzser, az igazgatótanács, a részvénytöbbség kézben tartói, finanszírozók/alapítók, akik nem kapcsolódnak valamilyen konkrét üzemhez

A vállalkozó tulajdonságai

- kezdeményezés, tekintély, előrelátás ↔ rutinmunka (körfolyamatokban)

A vállalkozó indítékai

- pszichológiai megfontolások beiktatása a közgazdaságtani gondolatmenetbe
- a vállalkozó a legracionálisabb/legegocentrikusabb szereplő
- racionalitás: új tervek kidolgozása ↔ kialakult vállalat vitelének rutinja
- Egocentrikusság: hagyományok megtörése a feladata
- Racionális viselkedés nem racionális motívumok alapján: nem hedonista indíték vezet (nem a saját szükségletek kielégítése a cél) → tevékenységét nem a homo oeconomicus kalkulációja szerint végzi
- Csak akkor vonul vissza, ha már nem bírja a munkát, nem pedig akkor, ha az már nem éri meg
- Fogyasztása hedonista szempontból irracionális

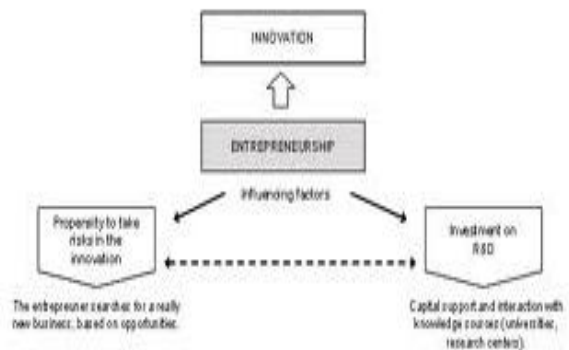


Figure 1. Influencing factors of the entrepreneurship for the innovation

- Indítékok

- saját birodalom létrehozása (középkori várúr), vonzerő a társadalmi pozíció (ez az egyetlen motiváció, amiben szerepet játszik a magántulajdon)
- siker vágya (sport)
- önkifejezés/alkotás vágya (művészet)



- Fiskális radikalizmus

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA I.

5. hét

SZEMINÁRIUM

Gazdasági folyamatok

Szántó Zoltán

Irodalom

- Gerschenkron: A gazdasági elmaradottság – történelmi távlatból (in: GÉSZ, 15–36.)
- J. A. Schumpeter: A gazdasági fejlődés alapjelenségei (in: GSZ, 64–79.)
- Szántó Z.–Orbán A.: Douglass North és az intézményi változás politikai gazdaságtana (in.: ASZMT, 88–106.)
- N. J. Smelser: A gazdasági stagnálás és összefüggése a társadalmi renddel (in: GÉSZ, 49–60.)
- Gazdasági folyamatok

Feladatok

1. Mutassa be részletesen a bankok, az állam és az ideológiai környezet szerepét a gazdasági elmaradottság különböző eseteiben! (1. irodalom)
2. Részletezze a vállalkozó funkcióit a gazdasági fejlődésben játszott szerepe szempontjából! (2. irodalom)
3. Foglalja össze az intézményi változás politikai gazdaságtanának főbb megállapításait! Hogyan kapcsolja össze North az új intézményi gazdaságtan eredményeit a gazdaságtörténeti kutatásokkal? (3. irodalom)
4. Hasonlítsa össze a gazdasági növekedéssel és a gazdasági stagnálással/hanyatlással összefüggő társadalmi szerkezeteket, csoportokat és konfliktusokat! (4. irodalom)
5. Milyen hatásai lehetnek a gazdasági stagnálásnak/hanyatlásnak a társadalmi rétegződésre, a kultúrára és a politikára? (4. irodalom)